

במרכז

שנת הלשון במערכת החינוך

שנת השפה העברית באולפנים: מערכי שיעור לדוגמה

בלה נעים ומורות אולפן 'גורדון'

איך מציינים את 'שנת העברית' באולפנים

שר החינוך, מר גדעון סער, הכריז על שנת הלימודים תשע"א כ'שנת השפה העברית' במערכת החינוך, במטרה לחנך לאהבת השפה ולשימוש ראוי בה בדיבור ובכתיבה, להעמיק את טיפוח הידע הלשוני וכישורי השפה ולהבליט את מקומה של השפה העברית בתחייה הלאומית היהודית, במורשת ובמקורות היהודים, בתרבות ובחברה בישראל.

לאור מטרות אלה אנו, באולפן גורדון, החלטנו להתמקד, בנוסף להקניית השפה העברית, בשיפור השליטה בעברית בשימוש היומיומי שלה וכן בהיכרות עם התרבות הישראלית והזהות היהודית במדינת ישראל.

לצורך זה הוקם צוות 'שנת השפה העברית', שכלל שמונה מורות. הצוות נפגש, העלה אין ספור רעיונות בתחום השפה והחליט להתמקד במספר נושאים מרכזיים:

תחיית השפה העברית - אליעזר בן-יהודה, בניית משחקי לשון הכוללים ביטויים וניבים על-פי נושאים, בניית מערכי שיעור לשירים שנושאים השפה העברית, התייחסות לרבדים השונים של השפה. הוחלט על קיום אירועים מיוחדים. לדוגמה: הגב' ציפי מזר, עורכת העיתון 'שער למתחיל', הרצתה לפני הולמדים על העיתון. החלטנו על קישוט המרחב של האולפן ב'קירות מדברים עברית': ייתלו שלטים עם שמות עצם מנוקדים המותאמים לעצמים הנמצאים במרכז. לדוגמה: מְכוּנַת צִילוּם, פֶּחַ אֶשְׁפָּה, מְפַת-יִשְׂרָאֵל, מְכוּנַת שְׁתִיָּה חָמָה, עֲצִיץ, מְעַקָּה, חֵלוֹן, כִּיּוֹר, מְפָסֵק ועוד... כמו כן בכוונתנו לארגן אירוע שיא בנושא, בהשתתפות הולמדים.

דוגמאות לדרכי עבודת המורים

בחרנו לשתף אתכם, הקוראים, בכמה דוגמאות למערכי השיעור הבאים:
השיר 'עברית קשה שפה' - מילים: דן אלמגור, הלחן: יאיר רוזנבלום, מערך השיעור של המורה לאה כרם;

השיר 'הורה אהבה' - מילים: חיים חפר, לחן: סשה ארגוב, מערך השיעור של המורה שלומית סמולרש; 'משלבים'. מערך של המורה טליה הופמן.

וקטע נוסף - ביטויים עם שמות של צבעים. מערך של טליה הופמן.
השיעור מתאים לכיתות החל מאמצע רמה א', והוא מיועד לחזרה, דיבוב, הבעת רגשות והנאה יותר מאשר ללימוד חומר חדש. כלי עזר בשיעור: מחשב ומקרן.

בלה נעים היא מנהלת אולפן 'גורדון' ומדריכה בהנחלת הלשון במחוז המרכז.

1. השיר 'עברית קשה שפה' - מערך שיעור

הוכן בידי לאה כרם

המורה מציגה את כותרת השיר ושואלת את התלמידים מה דעתם על הכותרת. ניתן לפתח את הדיון בשלושה מישורים:

1. תיקון שם השיר מבחינה דקדוקית (שם העצם קודם בעברית לשם התואר).
2. התלמידים מביעים את דעתם - אם הם מסכימים עם הנאמר: עברית שפה קשה? מדוע? ניתן לפתח את הנושא בקשר לרגשותיהם כלפי לימוד השפה העברית וכו'.
3. ניסיון לנחש על מה ידובר בשיר.

המורה משמיעה לתלמידים את השיר - הוא מופיע באתר *יוטיוב* בביצוע המקסים של רבקה מיכאלי *יוטי בניאי*. לאחר ההאזנה היא מבקשת את תגובות התלמידים. הם יגיעו מן הסתם למסקנה, שהשיר הוא הומוריסטי, וששר אותו זוג עולים חדשים; אין להם משפחה בארץ, והם מוצאים נחמה אחד בשני. השיר מבטא את קשיי השפה והקיום של עולים חדשים בכלל. יש לצפות שהתלמידים ישימו לב שכל השיר מלא בשיבושי לשון.

בשלב הבא המורה מחלקת לתלמידים שני דפים: האחד עם מילות השיר, והשני עם שורות ריקות בחלוקה לפי תבנית השיר. המילים כתובות בשלושה צבעים ובשלושה פונטים לפי חלוקה של דברי הגבר, דברי האישה, ומה ששניהם שרים ביחד. התלמידים מקבלים מטלה לכתוב מחדש את השיר בעברית תקינה. עדיף שיעבדו בזוגות.

עברית קשה שפה

מילים: דן אלמגור

לחן: יאיר רוזנבלום

ביצוע: יוסי בניאי ורבקה מיכאלי

לי יש גדול תנור	אני אותך לראות	סליחה, אולי שעון?
לי יש לי פריז'דר	מהר מילון לקנות	כמה שעה... רוצה
לי יש מותר על טלוויזיה	מביט מילון,	יש פה בארץ שבועיים
אצלי קטן פסנתר	מתחיל מאל"ף	יש חדש עולה
אין אוטו	מה ראשון לראות?	עברית ללמוד עוד לא לדעת
לי יש לי אופוניים	אוהב, אוהב, אוהב, אוהבת	יש הרבה קשה.
יש איך נסדר.	מילים יפה מאוד.	

אך! עברית קשה שפה	יש גברת?	גם כן אני אולפן
גם שפה מתבלבלת	לא בכלל, יש איש?	ללמוד קצת זמן
מחר לגור לא יותר לבד	יש אף אחד	אני כיתה מורה יוכבד
אני עם אתה	הרבה קשה למסדר פה	כמה זמן ללמוד?
גם כן אני עם את	בן אדם לבד	אולפן עקיבא, מתי? בבוך
אני עם אתה	אם לבן אדם חבר,	ארבעה שעות.
גם כן אני עם את.	חיים יותר נחמד.	

אך! עברית קשה שפה	אך! עברית קשה שפה...	אך! עברית קשה שפה
גם שפה מתבלבלת		גם שפה מתבלבלת
אבל אפשר מדבר לאט		אבל אפשר מדבר לאט
אני עם אתה		אני עם אתה
גם כן אני עם את		גם כן אני עם את
אני עם אתה		אני עם אתה
גם כן אני עם את.		גם כן אני עם את.

סוכנות נתן דירה
מפתח לא נתן
אומר לפני נתן מפתח
צריך מביא נתן
אומר: אחד זה משפחה
יותר מדי קטן.

סליחה, אולי יש לך שיעון?

אני רוצה לדעת, מה השעה?

<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>

גם אני לומדת באולפן

<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>	<hr/>

מחר לא נגור יותר לבד

לאחר שהתלמידים סיימו, עבודתם נבדקת בעזרת מצגת (או דף) עם השיר ה'מתוקן'. על המורה לעודד אותם ולטעת בהם את התחושה ש'הם כבר יודעים עברית' ברמה כזאת, שהם יכולים לתקן טעויות של אנשים אחרים.

התלמידים קוראים בזוגות (עדיף זוגות של תלמיד ותלמידה) את השיר החדש. עתה אפשר לפתח שיחה, לברר אם התלמידים מרגישים הזדהות (ניתן ללמד פועל זה) עם גיבורי השיר; האם הם חושבים, שבעבר היה קל או קשה יותר להיות עולה חדש וכדומה. לבסוף, כדאי לשמוע בשנית את השיר, להצטרף אל רבקה ויוסי וליהנות.

2. עברית באווירה קצבית - מערך שיעור הוכן בידי שלומית סמולרש

הקדמה

במהלך שנות עבודתי באולפנים נוכחתי לדעת כי באמצעות שירים ניתן ללמוד ביטויים ואוצר מילים בדרך יצירתית וחוויתית, תוך יצירת אווירה נעימה ואקלים חברתי וידידותי. זוהי דרך נוספת לגיוון השיעור ולהקנייה מוצלחת ומהנה של אוצר מילים ועולם תרבותי הקשור בהן.
השיר שבחרתי להדגים דרך עבודה זו הוא 'הורה אהבה' מאת חיים חפר.
ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב שורות אחדות על היוצרים חיים חפר וסשה ארגוב ולהתוודע ליצירות נוספות שחיברו, וכך לחשוף אותם לתרבות הישראלית ולהווי שלה.
הינה מילות השיר:

הורה אהבה

בביצוע 'התרנגולים'

מילים: חיים חפר

לחן: סשה ארגוב

כל מקום בו נהיה ויהיה לנו טוב -	התאהבנו	בואו אהבנוני
שם נשב ונטה את הפועל אהוב.	התאהבתם	בואו תאהבנוני
ובפועל, בנפעל, בהתפעל	התאהבתן.	בואי אהביני
את הפועל אהוב נדקדק ונגלגל.	התיישבנו	אם אותי תביני
	התפשטנו	
	השתזפתן.	ככה יאהבוך
אני אוהב,		רוחלה ורוחה
אתה אוהב	מאוהב	מי שמאוהב -
והיא אוהבת,	מאוהבות	שילך לרב!
ובעד זה היא איחרה את הרכבת.	מאוהבים -	
	ורואים רק לבנה וכוכבים!	אם תאהביהו,
אני אוהב,		לכי ונשקיהו!
אתה תאהב	אני בגן יושב,	התאהבתי בכך,
והיא תאהב -	עלייך רק חושב.	כדי שקצת אשמח.
ובעד זה אצלה תמיד כואב הגב!	איגרת לך כותב,	
יוסי אוהב את רינה!	אני אותך אוהב!	הנה התאהבתי,
צביקה אוהב את פנינה!		למה התעצבתי?
עוזי אוהב את דינה!	באוטובוס יושבת,	בואי לאהוב,
שוש את יורם הקטן	מכתב לך כותבת.	שיהיה לי טוב.
ודוד את יונתן!	איך נשמתי כואבת!	
	אני אותך אוהבת!	

עיבוד השיר לשיעור בכיתה

הזמן המתאים להוראה: לקראת החודש השלישי ללימודים, כאשר הלומדים מכירים את הבניינים בזמן עבר.

ישנן כמה אפשרויות להתחיל בהוראת שיר זה:

1. האזנה וזכירת מילים מתוך הטקסט + ניחוש נושא השיר.
  2. הכנה מוקדמת: פענוח אוצר מילים וכו' ...
  3. לא לומר לתלמידים את שם השיר, ולבקש מהם לחבר לו שם.
- השיר מתאים להוראה לקראת חג האהבה (ט"ו באב), כלומר אפשר לנצל גורם מזדמן. כן אפשר להשתמש בו לשם חזרה על הבניינים, במיוחד בניין התפעל.

דרך ההוראה המוצעת

לפתוח בשיחה מקדימה עם התלמידים: מה חשוב לנו [בחיים]? התלמידים יעלו ודאי נושאים שונים: בית, כסף, ידידות, עבודה וכו'.

כשיגיעו לנושא האהבה, אפשר להציג להם את כותרת השיר ולשאול: מה זה 'הורה אהבה'? (באופן מקובל לקרוא להליך הדיקטי הזה 'מדרש שם').

התלמידים יגדירו מה הציפיות שלהם לגבי תוכן השיר. תוך כדי שיחה צריך להבהיר להם את מושג ה'הורה'.

המורה יכתוב על הלוח:

שמות	תארים	בניינים	תואר פועל	פעלים	שמות
	נפעל		לדקדק		יוסי
	התפעל				רבקה

אפשר להוסיף עוד מילים, כל כיתה לפי צרכי הפענוח שלה.

יש להתעכב על הפזמון (הבית החוזר): 'ובעד זה היא איחרה את הַכְּבֶּת', ולשאול את התלמידים האם הביטוי קיים גם בשפות המוצא שלהם.

שאלה נוספת: למה כשמאווהבים רואים רק לבנה (ירח) וכוכבים?
עניין נוסף - להצביע על זמנו של השיר לפי השורה 'אני בגן יושב/ איגרת לך כותב'. אפשר לשאול את התלמידים מתי, לדעתם, נכתב השיר, שהרי היום כבר לא כותבים מכתבים - מכל מקום, לא באופן המתואר בשיר.

שאלה נוספת: 'מי שמאוהב, שילך לרב' - מדוע?
אפשר להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שהשיר מושר כדיאלוג.
ולסיום השיחה לשאול: האם סוף השיר אופטימי?

אפשר להשמיע בשלב זה את השיר (מתקליטור או מקור מוזיקלי אחר), ולשאול אחר כך את התלמידים: מה אתם חושבים על המוזיקה? האם היא שמחה? קצבית? משחקית?
אפשר לשיר איתם בכיתה את השיר, אולי בחלוקה, לפי התוכן, בין בנינים ובנות.
ולבסוף מטלה: לכתוב בית אחרון שונה, אולי יותר אופטימי (משהו מסוג 'הנה התחנתני' / ילדים הולדת!...').

3. מְשֻׁלָּבִים - מערך שיעור הוכן בידי טליה הופמן

הקדמה

שום בלשן או מדקדק רציני לא יעלה על דעתו שלשון חיה, המדוברת בפי המונים, חייבת להיות אחידה ברמה.

לשון משמשת להרבה מטרות: דיבור יום-יומי, הרצאות ונאומים, מכתבים פרטיים, עיתונים, ספרי מדע, רומאנים ושירה – ואלה רק כמה מן השימושים החשובים, הנוגעים לכל דוברי הלשון. כדי שהלשון תוכל לתפקד ביעילות בתחומים שונים כל כך, הכרחי שיהיו לה צורות שונות במקצת המותאמות למטרות שונות, כמו מכונת שיש לה הילוכים שונים לנסיעה במישור ובגבעות, בכביש המהיר וברחוב שבו התנועה צפופה. בשביל מדע צריך לשון מדויקת, בשביל שירה וספרות - לשון מגוונת, לנאומים - לשון מרשימה (ולא תמיד כל כך מדויקת), ולדיבור בין חברים צריך לשון קצרה ונוחה, שאפשר לבטא בה רגשות וגם להתבדח קצת. כל לשון חיה מספקת לדובריה סוגים שונים כאלה, הנקראים כיום במדע הבלשנות 'משלבים'.

תרגילים

א. מיינו את המשפטים הבאים לפי: לשון מדוברת / גבוהה / נמוכה / סלנג

- אני רוצה לדבר אתך
- ברצוני לשוחח עמך
- אני מבקש לבוא אתך בדברים
- אני מעוניין לתפוס אתך שיחה
- אני רוצה להחליף אתך כמה מילים
- אשמח לגלגל אתך שיחה
- בא לי לדבר איתך
- יש לי אתך דיבור
- אני חפץ לומר לך דבר-מה

ב. כתבו טקסט קצר וש בצו בו את המשפטים הנזכרים לעיל בכל משלב שתבחרו.

ג. 'הלשון משמשת להרבה מטרות...' - השלימו במילים מהשורש ש.מ.ש.

1. ראיתי בטלוויזיה פרסומת לשני מוצרים _____ .
על אחד מהם אמרו שהוא מתאים ל_____. גם בבית וגם בחוץ, ואפשר ל_____ בו בחורף ובקיץ. המכשיר השני הוא רב_____.
אפשר _____ בו כדי להכין מרק, סלט ומנות לקינוח. קניתי את שני המכשירים ואני מצטערת. אני בטוחה שלא _____ בהם.
2. בחנויות לחפצים _____ יש לפעמים מציאות. אנשים באים לשם כדי למכור דברים שלא _____ בהם; ואחרים באים כדי לקנות דברים שיוכלו _____ אותם בעתיד.
3. המלים החדשות שלמדנו _____ מאוד. אני בטוחה ש_____ בהן בהזדמנויות רבות.

מחסן מילים: להשתמש, לשמש, שימושי, משומש, שימוש

4. ביטויים עם שמות של צבעים - מערך שיעור

הוכן בידי טליה הופמן

ביטויים מוכרים עם צבעים

חטול שחור	משקפיים ורודים
עבודה שחורה	מרה שחורה
עיתונות צהובה	שקר לבן
סרט כחול	שוק שחור
אישיות אפורה	צווארון לבן
טלית שכולה תכלת	הלבין כשגל

תרגיל

שבצו את הביטויים המתאימים במשפטים הבאים:

- הן היו חברות טובות עד שעבר ביניהן _____.
- היא בחורה אופטימית הרואה את החיים דרך _____.
- כולם חשבו שהוא _____ עד שנתפס בשקר.
- מאז שחברתו עזבה אותו הוא שקוע ב_____.
- רכילות כזו מתאימה לעיתונות ה_____.
- עבדנו קשה ממש _____ ולבסוף המקום _____.
- לעיתים מקובל להצדיק _____ מפני שכוונותיהם טובות.
- כאשר המצב הכלכלי קשה, ה_____ פורח.
- הטלוויזיה המסחרית מקרינה _____ בשעות הלילה.

הנה שיר ידוע של להקת 'טיפקס':

התחנה הישנה

פתאום אני שייך ולפעמים אני אחר
 בתוך עולם צפוף וממהר
 בשדרות הנעליים הזולות
 בדוכני פלאפל עם כל התוספות
 שירותים ציבוריים שריחם למרחוק
 נהגי מוניות שלא למדו לשתוק
 שיכור ועיוור מסתכלים על העולם
 אברכים מרוויחים מצוות חנם

הירידה הזו לרחוב החם
 הייתה בשבילי נתיב לעולם
 של שיכור מוכר, מלבי קר
 עם בוטנים וסירוף אדום של סוכר
 חגורה בעשר וקלטת מתנה
 מיץ ענבים ועיתון להמתנה
 קולנוע שמקרין סרטים של זימה
 וכובע של פרסי עם רקמה

הייתי יורד בתחנה הישנה...

בדרך לתל אביב המבריקה
 אני עוצר במציאות הסדוקה
 של פיתה עם זעתר וביצה בצד
 של ספק רבנים ספק פושטי יד
 בעשרה שקלים שלוש קלטות
 ושירים מוכרים מכל המדינות
 והבוץ השחור על כל מדרכה
 ונהג מפטיר חצי ברכה

הייתי יורד בתחנה הישנה...

הייתי יורד בתחנה הישנה
 והיא הייתה לי מדינה אחרת
 מדינה של מציאות בהמתנה
 כשגשם יורד וכשהשמש בוערת

תרגילים

א. שבצו את המילים הבאות במשפטים:

- מבריק צפוף המתנה נתיב פושט-יד רקמה מקרינים למרחוק שדרה דוכנים סדוקה
1. כדי להגיע לכיכר יש לנסוע ב _____ הימני.
  2. ליד חלון הראווה ה _____ עמד _____ והושיט ידו לנדבה.
  3. אנשים רבים היו בשוק. היה שם _____ מאוד והצעקות של בעלי ה _____ נשמעו ל _____.
  4. ה _____ בתור הייתה ארוכה ומעצבנת אבל היה כדאי להמתין כי הסרט ש _____ בקולנוע מצוין.
  5. מדרכה _____ מסוכנת להולכי רגל.
  6. היא ישבה על הספסל ב _____ ועסקה ב _____.

ב. הוסיפו תארים אחדים לכל שם:

- _____ - רחוב
_____ - נתיב
_____ - עיר
_____ - מציאות
_____ - תחנה
_____ - שדרה
_____ - סרט
_____ - רקמה
_____ - דוכן
_____ - קלטת